

Poetyka kognitywna dwie dekady później. Rozważania wokół drugiego wydania *Cognitive Poetics* Petera Stockwella (2020)

ABSTRACT. Kędra-Kardela Anna, Kowalczyk Andrzej Sławomir, *Poetyka kognitywna dwie dekady później. Rozważania wokół drugiego wydania Cognitive Poetics Petera Stockwella (2020)* [Cognitive Poetics Two Decades Later: Considerations Around the Second Edition of Peter Stockwell's *Cognitive Poetics* (2020)]. „Przestrzenie Teorii” 35. Poznań 2021, Adam Mickiewicz University Press, pp. 331–345. ISSN 1644-6763. DOI 10.14746/pt.2021.35.16.

The article discusses cognitive poetics as an important theoretical framework in contemporary literary studies, in the context of the publication of the second, revised edition of Peter Stockwell's *Cognitive Poetics: An Introduction* (2020). First, the authors discuss critical comments put forward by scholars with respect to Stockwell's earlier studies in cognitive poetics, and next, from a literary-studies perspective they carry out an overall assessment of the revisions and modifications introduced in the book's current edition. Irrespective of some critical remarks, there is no doubt that thanks to the changes, the inspirational value of Stockwell's book has been enhanced.

KEYWORDS: cognitive poetics, Peter Stockwell, cognitive literary studies

Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat możemy zaobserwować dynamiczny rozwój poetyki kognitywnej – ważnego nurtu badań na pograniczu językoznawstwa i literaturoznawstwa. Jego ugruntowaną pozycję we współczesnej humanistyce potwierdzają liczne prace opublikowane zarówno w wiodących czasopismach naukowych, jak i w formie monografii jedno- i wieloautorskich. Wymienić tu można książkę *Cognitive Stylistics* pod red. E. Semino i J. Culpepera¹, w której większość rozdziałów poświęcono właśnie kognitywnej analizie tekstów literackich, i która zapoczątkowała prestiżową serię wydawnictwa John Benjamins „Linguistic Approaches to Literature”. Ukazały się w niej również tak istotne pozycje jak *Author Representations in Literary Reading* E. Claassen², czy *Cognitive Grammar in Literature* pod red. Ch. Harrison i in.³ W ten nurt badań wpisuje się także poświęcony poetyce kognitywnej tom pod red. G. Brône'a i J. Vandaele'a⁴ oraz późniejsza seria „Cognition and Poetics” wydawnictwa Oxford Univer-

¹ *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis*, red. E. Semino, J. Culpeper, Amsterdam 2002.

² E. Claassen, *Author Representations in Literary Reading*, Amsterdam 2012.

³ *Cognitive Grammar in Literature*, red. Ch. Harrison i in., Amsterdam 2014.

⁴ *Cognitive Poetics: Goals, Gains, and Gaps*, red. G. Brône, J. Vandaele, Berlin 2009.

sity Press, zawierająca m.in. *Cognitive Literary Science: Dialogues between Literature and Cognition* pod red. M. Burke'a i E.T. Troszianko⁵, czy *The Poem as Icon: A Study in Aesthetic Cognition* M.H. Freeman⁶.

Impulsem dla tego szerokiego i niesłabnącego zainteresowania poetyką kognitywną była klasyczna już dzisiaj książka Petera Stockwella *Cognitive Poetics: An Introduction*⁷ z roku 2002, znana w polskim przekładzie od roku 2006⁸. Ostatnio ukazało się nakładem wydawnictwa Routledge drugie, zmieniowane wydanie tego podręcznika. Uwzględnia ono przemyślenia z późniejszych publikacji autorstwa samego Stockwella, a także odwołuje się do licznych prac innych badaczy reprezentujących paradygmat kognitywistyczny, które powstały w latach 2002–2019, i zostały ujęte w uaktualnionej bibliografii. Wprowadzone zmiany są na tyle istotne, że warto przyjrzeć się bliżej tej publikacji i spojrzeć na nią w szerszej perspektywie badawczej. Nasze rozważania nad poetyką kognitywną skierowane są zarówno do czytelnika, który mógł do tej pory nie zetknąć się w szerszym zakresie z tą dyscypliną⁹, jak i do odbiorcy, dla którego ta dziedzina nie jest nowa. Niniejszy artykuł stawia sobie za cel omówienie najważniejszych elementów metodologii zaproponowanej przez brytyjskiego badacza w kontekście nowego wydania jego książki, ze szczególnym uwzględnieniem wprowadzonych zmian i uzupełnień.

Autor zauważa, że wydanie to ukazuje się w momencie, kiedy sposób myślenia w kategoriach poetyki kognitywnej zdążył się już zadomowić zarówno w badaniach nad literaturą, jak i w szerszej rozumianych naukach humanistycznych¹⁰. Trudno nie zgodzić się z tą opinią, dokonując nawet pobieżnego przeglądu prac w języku angielskim, jak choćby tych opublikowanych we wspomnianych powyżej seriach wydawniczych. Chociaż na

---

⁵ *Cognitive Literary Science: Dialogues between Literature and Cognition*, red. M. Burke, E.T. Troszianko, Oxford 2017.

⁶ M.H. Freeman, *The Poem as Icon: A Study in Aesthetic Cognition*, Oxford 2020.

⁷ P. Stockwell, *Cognitive Poetics: An Introduction*, London and New York 2002.

⁸ P. Stockwell, *Poetyka kognitywna. Wprowadzenie*, przeł. A. Skucińska, Kraków 2006.

⁹ Chociaż za twórcę terminu „Cognitive Poetics” uważany jest R. Tsur, jego rozumienie zastosowania poetyki kognitywnej różni się od Stockwellovskiego, a metody badawcze uwzględniają osiągnięcia neuronauki. Dla rozróżnienia, Tsurovski termin zapisywany jest wielkimi literami. Tymczasem podejście kognitywne Stockwella wywodzi się z brytyjskiej tradycji stylistycznej. Polemika między Tsurem a Stockwellem nie wpłynęła, jak się wydaje, na Stockwellovskie rozumienie, czym jest poetyka kognitywna. Świadczy o tym także brak odniesienia do dyskusji między tymi badaczami w nowym wydaniu *Cognitive Poetics*. Por. R. Tsur, *Deixis in literature: What isn't cognitive poetics?*, „Pragmatics and Cognition” 2008, nr 16/1, s. 119–150. P. Stockwell, *Cartographies of cognitive poetics*, „Pragmatics and Cognition” 2008, nr 16/3, s. 587–598.

¹⁰ P. Stockwell, *Cognitive Poetics: An Introduction*, second ed., London and New York 2020, s. ix. Wszystkie dalsze cytaty pochodzące z tego wydania oznaczamy symbolem „CP”, wraz z podaniem numeru strony w nawiasie.

gruncie polskim poetyka kognitywna nie ma jeszcze równie bogatego „dorobku publikacyjnego”, to należy wymienić szereg istotnych prac wiele wnoszących do badań kognitywnych nad literaturą i sztuką, a wśród nich książki E. Tabakowskiej, J. Płuciennika, D. Korwin-Piotrowskiej, M. Rembowski-Płuciennik, P. Gąsowskiego, czy M. Wróblewskiego¹¹, a także monografie wieloautorskie poświęcone tej tematyce, np. tomy pod redakcją G. Habrajskiej i J. Ślósarskiej, A. Libury, czy A. Kwiatkowskiej¹².

Mimo tego, że poetyka kognitywna znalazła ważne miejsce w badaniach naukowych, pojawiają się wątpliwości dotyczące zastosowania w literaturoznawstwie metod kognitywnych przyjętych przez Stockwella. Warto omówić w tym miejscu główne zastrzeżenia wysuwane wobec jego propozycji przez takich autorów jak np. P. Sobolczyk¹³, D.S. Danaher¹⁴, czy M. Marecki¹⁵. Sobolczyk zauważa, że – wbrew temu, co twierdzi Stockwell (uważając poetykę kognitywną za „radykalne przewartościowanie całego procesu działalności literackiej”¹⁶) – pojawienie się poetyki kognitywnej jako dyscypliny nie jest rewolucją związaną ze zmianą paradygmatu w rozumieniu Th. Kuhna. Trzeba uznać słuszność stwierdzenia, że jest to co najwyżej „zmiana w obrębie paradygmatu”¹⁷ (językoznawstwo/stylistyka). Innym często wysuwany zastrzeżeniem jest argument, że poetyka kognitywna nadaje nowe „etykiety” wcześniejszym teoriom z ugruntowaną już pozycją, nie proponując przy tym nowej treści¹⁸. Wbrew tej opinii uważamy, że wprowadzenie „nowych etykiet” kognitywnych pociąga za sobą nowe konceptualizacje, i tym

¹¹ Zob. E. Tabakowska, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, przeł. A. Pokojka, Kraków 2001; J. Płuciennik, *Literackie identyfikacje i oddźwięki: poetyka a empatia*, wyd. 2, Kraków 2004; D. Korwin-Piotrowska, *Powiedzieć świat. Kognitywna analiza tekstów literackich na przykładach*, Kraków 2006; M. Rembowska-Płuciennik, *Poetyka intersubiektywności. Kognitywistyczna teoria narracji a proza XX wieku*, Toruń 2012; P. Gąsowski, *Wprowadzenie do kognitywnej poetyki komiksu*, Poznań 2016; M. Wróblewski, *Powieść graficzna. Studium gatunku w perspektywie kognitywistycznej*, Łódź 2016.

¹² *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. G. Habrajska i J. Ślósarska, Kraków 2006; *Amalgamaty kognitywne w sztuce*, red. A. Libura, Kraków 2007; *Przestrzenie kognitywnych poszukiwań*, red. A. Kwiatkowska, Łódź 2012.

¹³ P. Sobolczyk, *Kognitywna vs. kognicyjna poetyka vs. „poietyka”?*, „Teksty Drugie” 2010, nr 4, s. 88–100.

¹⁴ D.S. Danaher, *Cognitive poetics and literariness: Metaphorical analogy in Anna Karenina*, [w:] *Perspectives on Slavic Literature*, red. K. van Heuckelom and D. Danaher, Amsterdam 2007, s. 183–207.

¹⁵ M. Marecki, *From poetic to cognitive: Bridging literature and science in cognitive poetics*, „Eger Journal of English Studies” 2012, nr XII, s. 41–50; tegoż, *Poetyka kognitywna – ‘nowy rozdział w historii badań literackich’ czy użyteczne narzędzie analizy literackiej?*, „ER(R)GO. Teoria-Literatura-Kultura” 2013, nr 2/27, s. 167–173.

¹⁶ P. Stockwell, *Cognitive Poetics...*, 2002, s. 5.

¹⁷ P. Sobolczyk, dz. cyt., s. 89.

¹⁸ D.S. Danaher, dz. cyt., s. 184; P. Sobolczyk, dz. cyt., s. 91. Zob. także R. Tsur, dz. cyt.

samym oferuje (nieco) odmienne spojrzenie na analizowane teksty, co często prowadzi do „niestandardowych” odczytań i tym samym wyciągnięcia interesujących wniosków.

Niektórzy badacze zarzucają Stockwellowi pewną niekonsekwencję metodologiczną: z jednej strony dostrzec można w rozważaniach autora *Cognitive Poetics* powrót do „obiektywizującego” formalizmu (przez np. podkreślanie roli języka, a zwłaszcza języka poetyckiego, defamiliaryzację i „dewiacyjność” oraz koncentrację na tekście), a z drugiej – konieczność uwzględnienia jednostkowych, subiektywnych decyzji czytelniczych¹⁹. Przy tej okazji zwracano uwagę, że poetyka kognitywna Stockwella niekonsekwentnie traktuje kategorię czytelnika²⁰. Nie zostało bowiem jednoznacznie wyjaśnione, jakiego czytelnika badacz ma na myśli: czytelnika modelowego (jako kategorię wewnątrztekstową) czy konkretnego czytelnika empirycznego, czytającego „tekst literacki w świecie rzeczywistym” (CP 11). Kwestię tę Stockwell doprecyzowuje w drugim wydaniu *Cognitive Poetics*, wyraźniej stwierdzając, że zależy mu na pogodzeniu tego, co nazywa „naturalnymi odczytaniami” (*natural readings*) z praktyką krytycznoliteracką (CP 11). Pojęcie czytelnika w ujęciu Stockwella może być zatem rozumiane jako kategoria nieostra, pewne continuum „rozciągnięte” między czytelnikiem „naturalnym” a wirtualnym²¹.

Kolejnym zastrzeżeniem wobec praktyki poetyki kognitywnej jest uwaga, że kognitywiści koncentrują się na interpretacji fragmentów tekstów literackich, nie zaś na dziele jako całości²². Istotnie, zarówno w pierwszym, jak i w drugim wydaniu podręcznika Stockwell poddaje analizie głównie wybrane urywki z dłuższych tekstów i trudno mówić w takim przypadku o holistycznej interpretacji. Przyznać jednak należy, że analizy te w założeniu mają pełnić rolę egzemplifikacji omawianego elementu teorii i inspirować do dalszych badań.

---

¹⁹ P. Sobolczyk, dz. cyt., s. 89. Zarzuty te – podnoszone już w odniesieniu do wersji z 2002 roku – można uznać za uzasadnione. Przy okazji tych rozważań należy jednak zauważyć, że odwołując się do pewnych tradycyjnych (formalistycznych) terminów literackich, autor stara się powiązać je z wprowadzanymi przez siebie pojęciami, zachowując ciągłość między wcześniej stosowaną metodologią a nowymi propozycjami w ramach badań kognitywnych.

²⁰ Tamże, s. 90.

²¹ Mało przekonujące są natomiast polityczne uzasadnienia dotyczące „demokratyzacji” badań literackich, powtarzane w obu wydaniach. Por. S. Stockwell, *Cognitive Poetics...*, 2002, s. 1; oraz 2 wyd. 2020, s. 14. Nawiasem mówiąc, jeszcze dalej idą G. Steen i J. Gavins, twierdząc, że poetyka kognitywna odpowiada na oczekiwania podatników, którzy domagają się uzasadnienia dla sposobu wydawania ich pieniędzy na badania nad tekstem literackim. Zob. G. Steen, J. Gavins, *Contextualising cognitive poetics*, [w:] *Cognitive Poetics in Practice*, red. J. Gavins, G. Steen, London and New York 2002, s. 2.

²² Por. M. Marecki, *Poetyka kognitywna...*, s. 169; 171–172.

Przyjrzyjmy się wreszcie uwadze, która z naszego – literaturoznawczego – punktu widzenia może wydawać się najistotniejsza: poetyka kognitywna, jak rzecz ujmuje Marecki, „odziera w pewnym stopniu literaturę z jej pierwiastka literackiego”²³. Dzieje się tak, kontynuuje badacz, ponieważ analizy kognitywne dzieł, na przykład te zaproponowane w książce *Cognitive Poetics in Practice* będącej – z założenia – praktycznym uzupełnieniem propozycji Stockwella²⁴, „wyjaśniają szczegółowo mechanizmy, które doprowadziły czytelników do pewnych interpretacji, zamiast [...] pogłębiać zrozumienie dzieła literackiego”²⁵.

Naszym zdaniem, wyjaśnienie mechanizmów dochodzenia do interpretacji na gruncie przyjętej teorii już samo w sobie może poszerzać rozumienie sposobów osiągania estetycznego efektu tekstu literackiego. Poza tym, szczegółowe opisanie tych mechanizmów nie stoi w sprzeczności z pogłębioną interpretacją literacką tekstu²⁶. Jesteśmy przekonani, że na przykład opisanie mechanizmu emocjonalnego zaangażowania czytelnika w proces lektury może stać się wartościowym elementem refleksji literaturoznawczej. Zgodny z naszą praktyką literaturoznawczą jest natomiast pogląd Sobolczyka mówiący o tym, że poetyka [kognitywna] „skupi[ając] się na czytelniku w procesie czytania”, umożliwia „ciekawsze i poznawczo płodniejsze przeniesienie samopoznania [...] na poziom [...] obserwatora obserwującego swoje czytanie, »czytającego swoje czytanie«, a więc uświadamiającego sobie, jakie mechanizmy odbioru [...] skłoniły go do sformułowania takich, a nie innych wniosków w toku lektury”²⁷. Bez wątpienia, efektem konsekwentnie stosowanych metod poetyki kognitywnej w badaniach literackich mogą być pogłębione i interesujące pod względem interpretacyjnym odczytania.

Debiutujący w roku 2002 podręcznik Stockwella z pewnością zainspirował wielu naukowców do wypracowania własnych sposobów wykorzystania metody kognitywnej – zgodnie zresztą z sugestią autora; wydanie drugie poszerza wcześniejsze ustalenia i wprowadza nowe tematy. W dalszej części artykułu spróbujemy odpowiedzieć na pytanie, czy to zmienione i uzupełnione wydanie książki może w większym stopniu przekonać do stosowania narzędzi poetyki kognitywnej, zwłaszcza że pojawia się w czasie, gdy status badań kognitywnych nad tekstem literackim jest dużo bardziej ugruntowany, również dzięki polemice, której najważniejsze wątki omówiliśmy powyżej.

²³ M. Marecki, *Poetyka kognitywna...*, s. 171.

²⁴ Zob. *Cognitive Poetics in Practice*.

²⁵ M. Marecki, *Poetyka kognitywna...*, s. 171–172. Nie jest jednak do końca jasne, czym dla Mareckiego jest „rozumienie dzieła literackiego”.

²⁶ Por. tamże, s. 171–172.

²⁷ P. Sobolczyk, dz. cyt., s. 98.

Już na wstępie nie sposób nie zauważyć, że rozdział pierwszy, zatytułowany *Introduction* – w porównaniu do wydania z roku 2002 – został uzupełniony o kilka kluczowych definicji, porządkując wcześniejszy tok argumentacji. Przede wszystkim Stockwell tłumaczy, co rozumie przez terminy „język” i „literatura” (CP 2). Obie definicje łączy nacisk położony na doświadczenie odbiorcy. Mówiąc o języku, autor stwierdza, że „nie ma różnicy między tekstem a kontekstem, ponieważ – jak utrzymuje – kontekst i sytuacja i **doświadczenie** są integralnymi częściami tego, czym jest język” (CP 2)²⁸. Podobnie rzecz się ma z pojęciem „literatura”, które dla Stockwella wiąże się z „utworem literackim w interakcji z czytelnikiem (*as engaged by a reader*)”, a zatem nie jest równoważne z „tekstem literackim [zapisanym] na kartce papieru” (CP 2)²⁹. Literatura, kontynuuje Stockwell, jest przedmiotem, którego istnienie warunkuje „aktywująca świadomość [czytelnika]” (CP 2). Ze Stockwellowskim rozumieniem literatury wiąże się równie ważny termin „literackość” (*literariness*), do którego autor odwołuje się w tym kontekście. W świetle badań kognitywnych, granice literackości jako kategorii zostają poszerzone (CP 2)³⁰.

Czytelnika zastanowić może fakt, że także i w nowym wydaniu Stockwell unika wyjaśnienia, jak rozumie termin „poetyka”. Nie pisze, czym dla niego **jest** poetyka; wzmiankuje jedynie, że „dotyczy [ona] rzemiosła literackiego (*concerns the craft of literature*)” (CP 2). Literaturoznawca – tradycyjnie – kojarzy termin „poetyka” z budową dzieła literackiego³¹, wskazując – jak rzecz ujmuje S. Sawicki – „na wysiłki teoretycznego określenia elementów i aspektów dzieła literackiego, a także na badanie ich historycznych konkretyzacji jako materiału dla późniejszych uogólnień”³². Nowsze definicje poetyki uwzględniają także „teksty odległe od tradycyjnego pojmowania literatury”, oraz zwracają uwagę na aspekty estetyczne, emocjonalne i intelektualne ich odbioru³³. Jak słusznie zauważa D. Korwin-Piotrowska, zmieniający się świat tekstów wokół nas, „zmusza do ciągłego określania na nowo tego, co rozumiemy przez literaturę, fikcję, gatunek, styl, narrację, kompozycję, dramat czy wiersz”³⁴. Sądźmy więc, że precyzyjniejsze wyja-

²⁸ O ile nie zaznaczono inaczej, cytaty z prac Stockwella podajemy w naszym tłumaczeniu.

²⁹ Stwierdzenie, że „literatura to nie tekst na kartce papieru”, brzmi nieco niezręcznie, ale przyjmujemy, że jest to skrót myślowy autora i dlatego nie podejmujemy tutaj polemiki z tą opinią.

³⁰ Obszerniej kategorię literackości w kontekście kognitywnych badań M. Turnera, G. Lakoffa i M. Johnsona omawia M. Wróblewski. Zob. tegoż, dz. cyt., s. 109–119.

³¹ Por. *Zarys poetyki*, red. E. Miodońska-Brookes, A. Kulawik, M. Tatara, Warszawa 1978, s. 7.

³² S. Sawicki, *Poetyka. Interpretacja. Sacrum*, Warszawa 1981, s. 5.

³³ D. Korwin-Piotrowska, *Poetyka – przewodnik po świecie tekstów*, Kraków 2011, s. 15.

³⁴ Tamże.

śnienie terminów „kognitywny” i „poetyka”, także w odniesieniu do tradycji, mogłoby stać się mocnym argumentem skierowanym do literaturoznawców sceptycznych wobec poetyki kognitywnej. Stwierdzenie Stockwella, że „cognitive poetics **is all about** reading literature”³⁵ (CP 1) może się wydawać niesatysfakcjonujące.

Patrząc na cały rozdział pierwszy w nowym wydaniu, należy podkreślić, że został on uzupełniony także o przejrzyste podsumowanie, wyszczególniające główne zasady poetyki kognitywnej (CP 12). Podsumowanie to jednoznacznie wskazuje na jej interdyscyplinarny charakter. Konkludując, Stockwell podkreśla, że poetyka kognitywna jest bardziej **metodą** niż teorią krytyczną.

Rozdział drugi, zatytułowany „Prototypicality and contexts”, jest zmienioną nieco wersją rozdziału „Prototypes and reading”. Znaczenie wprowadzonej zmiany dostrzec można po lekturze części wstępnej tego rozdziału – także zmodyfikowanej i znacznie klarowniejszej dla czytelnika. Pewne wątki wprowadzone w nowym wstępie zostają mocniej wyakcentowane w kontekście konkretnych zagadnień zawartych w rozdziale. Dotyczy to szczególnie takich pojęć, jak „ucieleśnienie”, „holistyczne doświadczenie [tekstu literackiego – przyp. aut.]”, czy „osadzenie w kontekście” (*situatedness*). Widać więc wyraźnie, że interdyscyplinarny charakter badań nad tekstem literackim zostaje w nowym wydaniu podkreślony także poprzez konsekwentne użycie terminologii nauk kognitywnych obok pojęć ściśle literaturoznawczych.

Podobnie rzecz się ma z trzecim rozdziałem pt. „Figures and ground”. Pod względem treści, w stosunku do wydania z 2002 roku, materiał rozdziałów drugiego i trzeciego został przebudowany, a fragmenty zawartości poprzenoszone między nimi. Dlatego, jak sądzimy, nowe rozdziały powinny się czytać łącznie.

Zastrzeżenie literaturoznawcy budzi natomiast fakt, że Stockwell nie-
zmiennie „po swojemu” traktuje pojęcia: „interpretacja” (*interpretation*) i „odczytywanie” (*reading*). Polskie tłumaczenie poniższego fragmentu (identycznego w wydaniach 2002 i 2020 w angielskim oryginale) brzmi następująco:

Spojrzenie na całość dzieła literackiego to akt **interpretacji**: holistyczne ujęcie, które zaczynamy tworzyć jeszcze przed zagłębieniem się w lekturze. [...] Kiedy zyskamy świadomość lektury, zaczynamy [...] drugi etap: **odczytywanie**. Jego częścią jest krytyczna analiza i dyskusja. Odczytując, uzasadniamy nasze interpretacje i wybieramy wyraziste atrybuty, którym chcemy poświęcić szczególną uwagę³⁶.

³⁵ Podkreślenie nasze.

³⁶ P. Stockwell, *Poetyka kognitywna...*, s. 44, podkreślenie w oryginale.

Trzeba przyznać, że ten kluczowy fragment brzmi w języku polskim dużo mniej kontrowersyjnie niż oryginał³⁷. Dla jasności wyводу, a także w celu uniknięcia pojęciowego zamętu, takie terminy jak „interpretacja”, „krytyczna analiza” czy „odczytywanie” wymagałyby choćby krótkiego omówienia w odniesieniu do tradycji literaturoznawczej³⁸.

Kolejny rozdział poświęcony jest deiksie kognitywnej, jednej z najciekawszych i najbardziej inspirujących propozycji Stockwella. W wydaniu drugim został on zatytułowany „Deixis and projection”. Nie jest to tylko „kosmetyczna” zmiana tytułu z wydania pierwszego (*Cognitive deixis*): nowa wersja implikuje rolę zaangażowania czytelniczego w proces odbioru tekstu literackiego. Szczególnie ważne jest jednoznaczne stwierdzenie, które pojawia się w nowej wersji książki, że punkt widzenia i deiksa nie są tożsame. Wyjaśnienie tej kwestii ma istotne znaczenie dla dalszych rozważań nad wprowadzoną w tym rozdziale teorią przesunięć deiktycznych. O ile zaproponowane przez Stockwella kategorie deiksy są bardzo użyteczne, a teoria przesunięć deiktycznych (*deictic shift*) pozwala precyzyjnie ująć procesy towarzyszące mentalnemu „wchodzeniu” czytelnika w tekst, o tyle przedstawienie w nowym wydaniu cech poszczególnych rodzajów przesunięcia deiktycznego w formie tabeltek – wbrew założeniom autora – nie przyczynia się do jasności wyводу.

Inną wartą odnotowania modyfikacją w drugim wydaniu jest wprowadzenie rozdziału „Texture and resonance”. W wydaniu z 2002 roku pojęcie „tekstury” zostało jedynie krótko zasygnalizowane dopiero w końcowej części książki („The last words”). W nowej wersji natomiast zagadnienie to staje się przedmiotem całego rozdziału³⁹. Autor wprowadza tu kilka istotnych definicji i wyjaśnień. Zdaniem Stockwella „Tekst” jest czymś więcej niż „zwykłym nagromadzeniem zdań” (CP 70). O tym, że zbiór zdań można uznać za tekst – deklaruje autor – decydują takie czynniki jak „akceptowalność, kontekst, spójność, widoczna intencjonalność, intertekstualność”; ponadto musi on być „nośnikiem informacji” (CP 70). Obok pojęcia „tekstu” omawia pokrewny termin „tekstualność” (*textuality*), który definiuje jako „nasze zakorzenione w społecznie podzielanych mechanizmach kognitywnych poczucie, że mamy do czynienia z tekstem (*our sense of a text*)” (CP 70). Z kolei termin „tekstura” odnosi się do czytelniczego **doświadczenia** tekstu.

³⁷ Por. tegoż, *Cognitive Poetics...*, 2002, s. 31; 2020, s. 35.

³⁸ Uwaga ta dotyczy także innych pojęć pojawiających się w rozdziale „Prototypicality and contexts” (np. *mode, genre, sub-genre, type* itp.). Podobnie niezrozumiała jest decyzja o usunięciu pojęcia „interpretacja” z indeksu w nowym wydaniu *Cognitive Poetics*.

³⁹ *Notabene*, w roku 2009 Stockwell opublikował książkę pt. *Texture: A Cognitive Aesthetics of Reading*, Edinburgh 2009.

W omawianym rozdziale należy także zwrócić uwagę na dwie szczególnie istotne części: „Prototypicality and deviation” oraz „Attention-resonance”. Pierwsza z nich w większym stopniu koncentruje się na kwestiach gramatycznych, zwłaszcza na zagadnieniu podmiotu (*subject in a clause*). Wszelkie odejścia od najbardziej prototypowych usytuowań podmiotu Stockwell łączy z tym, co określa „skalą empatii” (*empathy scale*) (CP 72). W rozważaniach tych zabrakło nam jednak wyjaśnienia istotnej kwestii, jak autor pojmuje empatię. Domyślać się należy, że jest ona rozumiana jako przejmowanie perspektywy innego. Dociekania uzupełnia bardzo interesująca i przekonująca analiza wiersza *On my first son* B. Jonsona.

W sekcji zatytułowanej „Attention-resonance” na szczególne zainteresowanie zasługują pogłębione rozważania dotyczące pojęcia „uwagi” (*attention*). Stockwell w sposób systemowy ujmuje fakt, że w procesie interpretacji tekstu jedne jego elementy – tzw. „atraktory” (*attractors*) – wysuwają się na plan pierwszy, podczas gdy inne usunięte zostają w sferę tła. To ujęcie dobitnie podkreśla dynamiczny charakter omówionej wcześniej relacji: figura-tło. W zakończeniu Stockwell przedstawia szczegółową listę cech, którymi charakteryzują się „dobre atraktory” w tekście literackim (CP 79).

Rozdział szósty pt. „Cognitive grammar”, w drugim wydaniu *Cognitive Poetics*, wykorzystuje teorię R.W. Langackera do analizy tekstu literackiego. Nowa wersja rozdziału została poszerzona o elementy metajęzyka charakterystyczne dla gramatyki kognitywnej – grafy, schematy, diagramy. Zmiana ta jest istotna o tyle, że pozwala lepiej zrozumieć omawiane procesy kognitywne (np. profilowanie). Stockwell obszerniej omawia również ważne dla gramatyki kognitywnej pojęcie „obrazowania” (*construal*). Ponadto podrozdział „Action chains” uzupełniono o bezpośrednie nawiązania do teorii dynamiki siły (*force dynamics*) L. Talmy’ego. Teoria ta została następnie wykorzystana we wzbogaconej, także o diagram, analizie utworu *Easter wings* G. Herberta.

W rozdziale siódmym, zatytułowanym „Schemas and frames”, dodano część „Framing and literature”. Część ta koncentruje się na roli wiedzy kontekstowej, stale przywoływanej w toku interakcji czytelnika z tekstem. Stockwell zauważa, że o ile termin „schemat” jest bardziej umocowany psychologicznie, pojęcie „ramy” ma silniejsze nacechowanie społeczne i kulturowe⁴⁰. Jak dalej wyjaśnia autor, ramy mogą być przywoływane przez „każdy element organizacji językowej i dyskursywnej” (CP 110). Wykorzystanie odniesienia do skryptów i ram pozwala na ujęcie zarówno ortodoksyjnych, jak i nowatorskich odczytań utworów literackich właśnie w kategoriach

⁴⁰ Nagromadzenie pokrewnych terminów, takich jak „ramy”, „skrypty”, „schematy” i „scenariusze” może wprowadzać u czytelnika poczucie niejasności. Stockwell odnosi się do tych różnic dopiero w sekcji „Sources and further reading”, uzupełniającej rozważania.

ram i ich przeformułowania (*reframing*). Mimo wprowadzonych uzupełnień, czytelnik tego rozdziału może jednak czuć się nieco rozczarowany, ponieważ zabrakło w nim zastosowania teorii ram w przykładowej analizie literackiej. Jak bowiem wytłumaczyć fakt, że w omówieniu staroangielskiego wiersza *The dream of the Rood* – notabene przeniesionym z analogicznego rozdziału w wydaniu pierwszym – badacz nie odwołuje się do zawartego w tytule rozdziału rozróżnienia na schematy i ramy?

Metaforze pojęciowej poświęcono rozdział ósmy, w zasadzie nie różniący się od wydania pierwszego. Metafora, tradycyjnie kojarzona z językiem poetyckim, zostaje przedstawiona w kategoriach kognitywnych jako element strukturyzujący sposób widzenia świata. Stockwell szczegółowo omawia kognitywne podejście do metafory, która odgrywa fundamentalną rolę w konstruowaniu znaczeń, a nie jest jedynie elementem „dekoracyjnym” w tekście. Autor podręcznika uważa, że szczególnie wdzięcznym materiałem do rozważań w kontekście metafory pojęciowej są teksty surrealistyczne, które sam wykorzystuje jako materiał ilustracyjny. Czytelnik może więc początkowo ulec błędnej sugestii, że ta część teorii sprawdza się najlepiej w odniesieniu do utworów eksperymentalnych. W sekcji „Explorations” Stockwell proponuje jednak, aby odbiorca poddał analizie teksty bardziej tradycyjne niż te, które zostały omówione w rozdziale. Wydaje się, że ta część teorii jest szczególnie obiecująca w badaniach literackich, ponieważ w ujęciu kognitywnym metafora, wykraczając poza tradycyjny „związek dwóch wyrazów, w którym jeden niekonwencjonalnie modyfikuje znaczenie drugiego”⁴¹, niejednokrotnie pozwala na rozwinięcie nowych wątków interpretacyjnych.

Rozdział dziewiąty, pt. „Blending and compression”⁴², łączy teorię metafory pojęciowej z teorią schematów i ram. W tym i w kolejnych rozdziałach autor koncentruje się nie tyle na mikrostrukturach, co na „znaczeniu całych tekstów” (CP 139), procesie budowania znaczenia/wiedzy (*process of knowledge-building*) (CP 138) i na „globalnym poziomie czytania” (CP 155). Dokładnie wyjaśnia mechanizmy konstruowania siatki integracji pojęciowej – także za pomocą schematycznych rysunków, co jest istotną zmianą na lepsze. Rozdział podsumowuje kognitywna analiza średniowiecznego romansu *Sir Gawain and Green Knight*, w której Stockwell przekonująco wyjaśnia, jak odkrycie centralnej metafory strukturyzującej ten utwór – LIFE IS A GAME (ŻYCIE TO GRA) – prowadzi do jego spójnej i wielowymiarowej interpretacji. Wywód byłby jeszcze bardziej czytelny, gdyby zaproponowana

⁴¹ B. Grzeszczuk, *Metafora konceptualna – na przykładach z polskiej poezji dwudziestowiecznej*, [w:] *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, s. 97.

⁴² W poprzednim wydaniu rozdział ten nosił tytuł: „Literature as parable”, w nawiązaniu do książki M. Turnera, *The Literary Mind: The Origins of Thought and Language*, Oxford 1996. Nowy tytuł wydaje się dużo bardziej adekwatny.

analiza została uzupełniona właśnie o schematyczne przedstawienie siatek pojęciowych, aby w ten sposób podkreślić emergentny charakter znaczenia. Innymi słowy, czytelnik Stockwellowskiej analizy musi poradzić sobie sam z rozumieniem mechanizmu integracji pojęciowej leżącego u podstaw konstruowania znaczeń wyłaniających się w amalgamacie. Można więc odnieść wrażenie, że jest to rozdział niedokończony.

We wstępie do rozdziału dziesiątego, zatytułowanego „Text-worlds”, Stockwell stawia szereg pytań, m.in. o to, skąd wiemy, które części naszej wiedzy i doświadczenia są najważniejsze w konkretnym odczytaniu tekstu, czy też w jaki sposób – jako czytelnicy – tworzymy relacje (*relationships*) z tekstami literackimi. Wbrew temu, co obiecuje autor, odpowiedzi na te pytania w zasadzie nie padają. Przedstawione w rozdziale analizy nie są zadawalającym przykładem na to, jak można wykorzystać koncepcję „światów tekstu” (zainicjowaną przez P. Wertha) w analitycznej praktyce literaturoznawczej. Stockwell wprowadza wiele terminów po to, aby sformułować niezbyt odkrywczy wniosek, że „jako czytelnicy musimy śledzić perspektywę wszystkich postaci i narratorów, aby skonstruować ‘prawdziwą’ fabułę (*real story*)” (CP 166). Co jednak istotne, autor podkreśla, że w przeciwieństwie do filozoficznej teorii światów możliwych, w których rządzą zasady logiki, świat tekstu jest światem wyimaginowanym (a więc wolnym od jakichkolwiek ograniczeń) i złożonym. Bogactwo tego świata wynika z połączenia wiedzy, doświadczenia i czytelnicznej pamięci oraz odczuć (CP 162).

Rozdziały jedenasty i dwunasty uwzględniają przemyślenia badacza zamieszczone w publikacjach z ostatnich kilku lat dotyczące postaci literackiej i światów przez nią „zamieszkiwanych”. Są one istotnym uzupełnieniem poprzedniej wersji *Cognitive Poetics*. Rozdział jedenasty wprowadza zupełnie nowe zagadnienie związane z postacią literacką i jej konstruowaniem, tzw. „modelowanie umysłu” (*mind-modelling*). Przez modelowanie umysłu Stockwell rozumie wyjaśnianie procesu, który pozwala konstruować obrazy mentalne postaci i wykorzystywać je, aby śledzić bieg wydarzeń (fabułę) i postrzeganie świata przez te postaci. Proces ten, wyjaśnia badacz, pozwala nam wejść w istotną dla czytelniczego doświadczenia w *świecie rzeczywistym* relację z postaciami fikcyjnymi, rozumieć je (bądź nie), empatyzować z nimi (bądź nie) itd. (CP 177). Co więcej, postaci fikcyjne – choć ontologicznie odmienne od osób rzeczywistych – pod względem kognitywnym traktowane są podobnie. U podstaw takiego rozumienia postaci literackiej leży przekonanie, że – jako ludzie – posiadamy „teorię umysłu”, za którym to terminem kryje się przeświadczenie, że inna osoba „ma umysł i świadomość podobną do naszej” (CP 178). Należy tu zauważyć, że chociaż może się wydawać, iż za kognitywnym nazewnictwem zaproponowanym przez Stockwella kryją się dobrze znane badaczom literatury kryteria i procedury służące analizie

postaci literackiej, to jednak wprowadzenie tych – zaczerpniętych z psychologii kognitywnej – modeli otwiera nowe perspektywy badawcze (np. służące pogłębieniu rozumienia roli emocji w odbiorze tekstu czy empatii).

Niestety, po raz kolejny przykładowa analiza tekstu literackiego zaproponowana przez Stockwella jest rozczarowująca i tylko w ograniczonym stopniu wiąże się z problematyką poruszaną w rozdziale. Trudno także podzielać przekonanie autora, że metoda modelowania umysłu okazuje się najskuteczniejsza w badaniu tekstów, w których mamy do czynienia z umysłami „nietypowymi” (CP 187). Być może istotnie utwory takie wymagają ze strony czytelnika więcej „zaangażowania mentalnego” niż teksty, w których występują postaci bardziej „tradycyjne”. Niezależnie jednak od tego, z jak bardzo skomplikowaną (lub nie) postacią czytelnik ma do czynienia, to przecież – jak twierdzi sam Stockwell – w sposób naturalny „buduje on [całościowy – przyp. aut.] bogaty obraz mentalny” tej postaci (CP 178).

W rozdziale dwunastym, pt. „Immersion and ambience”, autor podręcznika powraca do kwestii „zanurzenia” czytelnika w świat tekstu w toku lektury. Według Stockwella w poetyce kognitywnej proces ten ma postać „ucieleśnionej symulacji” (CP 196). Wydaje się, że największą wartością tego rozdziału jest opisanie zjawiska odbioru czytelniczego za pomocą terminologii zapożyczonych z psychologii i narratologii kognitywnej⁴³.

W sekcji „A feeling for the fictional world” – nowej w stosunku do wydania pierwszego – Stockwell wprowadza po raz pierwszy termin „nastrój” (*ambience*), który ma łączyć stosowane w literaturoznawstwie anglosaskim pojęcia „atmosfera” (*atmosphere*) i „ton” (*tone*). Jak zakłada autor, podejście kognitywne umożliwi ujęcie tych aspektów doświadczenia tekstu w sposób bardziej precyzyjny. Zaproponowana analiza fragmentu powieści Ch. Miéville’a nie ujawnia jednak takiej precyzji. Nie jest również jasne dla czytelnika, dlaczego istota tak rozumianego nastroju (*ambience*) mieści się w „obłoku niezrealizowanych możliwości” (CP 202).

W rozdziale trzynastym, noszącym tytuł „Directions and connections”, Stockwell wyznacza możliwe kierunki dalszego rozwoju dyscypliny, wyróżniając w sposób „hasłowy” takie obszary jak podświadomość (*subliminality*), doświadczenie, kreatywność, symulacja i etyka. Autor utwierdza tym samym czytelnika w przekonaniu, że możliwości poetyki kognitywnej nie zostały dotychczas wyczerpane.

Podsumowując, należy raz jeszcze wspomnieć, że nasze uwagi wypowiedziane są z punktu widzenia literaturoznawców stosujących wybrane narzędzia poetyki kognitywnej w praktyce analityczno-interpretacyjnej.

---

⁴³ Np. teoria przepływu – *cognitive flow*, czy teoria ram kontekstowych – *contextual frame theory*, która może stać się przydatnym narzędziem przy analizie odbioru tekstu literackiego.

Z tej perspektywy uporządkowanie treści w nowej książce wydaje się bardziej logiczne, a poszczególne rozdziały na ogół zyskały na klarowności. Bez wątplenia mocną stroną drugiego wydania podręcznika jest uaktualniona bibliografia zamieszczona nie tylko na końcu książki, ale także uporządkowana tematycznie w każdym rozdziale, w zamykającej go sekcji „Sources and further reading”. Mimo wszystko nieco rozczarowujący jest fakt, że wprowadzając zmiany, Stockwell nie modyfikuje analiz tekstów literackich przedstawionych w poprzednim wydaniu.

W naszym mniemaniu *Cognitive Poetics 2020* przedstawia obiecującą, poszerzoną w stosunku do wydania z roku 2002 interdyscyplinarną propozycję metodologiczną. Aby mogła ona wzbudzić szerszy odzew wśród polskich literaturoznawców, powinna jednak w większym stopniu uwzględnić tradycję badań literackich oraz położyć mocniejszy nacisk na interpretację tekstu literackiego. Sądzymy również, że pewne terminy – zaczerpnięte z kontekstu językoznawczego – wymagają dokładniejszego omówienia. Przyjmując szerszą perspektywę należy podkreślić, że badania kognitywne nie oferują „sztywnych” naukowych założeń; implikują raczej pewną *postawę badawczą*⁴⁴. Tym samym, jak słusznie zauważa D. Korwin-Piotrowska, „każdy, kto chce zajmować się jakąś odmianą *cognitive science*, musi z jednej strony pogodzić się z brakiem precyzyjnie wytyczonych granic dla całej dziedziny [...], z drugiej zaś – odnaleźć własne pole i narzędzia badań oraz właściwą tradycję, zarówno pozytywną, jak i negatywną”⁴⁵. Reasumując, o ile można zakwestionować wartość pewnych analiz czy nawet propozycji teoretycznych Stockwella, książka w nowej wersji jest inspirująca i – zgodnie z intencją autora – skłania do dyskusji i wymiany myśli (CP 211).

BIBLIOGRAFIA

- Amalgamaty kognitywne w sztuce*, red. A. Libura, Kraków 2007.
Claassen E., *Author Representations in Literary Reading*, Amsterdam 2012.
Cognitive Grammar in Literature, red. Ch. Harrison i in., Amsterdam 2014.
Cognitive Literary Science: Dialogues between Literature and Cognition, red. M. Burke, E.T. Troscianko, Oxford 2017.
Cognitive Poetics in Practice, red. J. Gavins, G. Steen, London and New York 2002.
Cognitive Poetics: Goals, Gains, and Gaps, red. G. Brône, J. Vandaele, Berlin 2009.
Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis, red. E. Semino, J. Culpeper, Amsterdam 2002.

⁴⁴ D. Korwin-Piotrowska, *Powiedzieć świat...*, s. 9. Por. D.S. Danaher, dz. cyt., s. 183.

⁴⁵ D. Korwin-Piotrowska, *Powiedzieć świat...*, s. 10.

- Danaher D.S., *Cognitive poetics and literariness: Metaphorical analogy in Anna Karenina*, [w:] *Perspectives on Slavic Literature*, red. K. van Heuckelom, D. Danaher, Amsterdam 2007, s. 183–207.
- Freeman M.H., *The Poem as Icon: A Study in Aesthetic Cognition*, Oxford 2020.
- Gąsowski P., *Wprowadzenie do kognitywnej poetyki komiksu*, Poznań 2016.
- Grzeszczuk B., *Metafora konceptualna – na przykładach z polskiej poezji dwudziestowiecznej*, [w:] *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. G. Habrajska, J. Ślósarska, Kraków 2006, s. 97–110.
- Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. G. Habrajska, J. Ślósarska, Kraków 2006.
- Korwin-Piotrowska D., *Poetyka – przewodnik po świecie tekstów*, Kraków 2011.
- Korwin-Piotrowska D., *Powiedzieć świat. Kognitywna analiza tekstów literackich na przykładach*, Kraków 2006.
- Marecki M., *From poetic to cognitive: Bridging literature and science in cognitive poetics*, „Eger Journal of English Studies” 2012, nr XII, s. 41–50.
- Marecki M., *Poetyka kognitywna – ‘nowy rozdział w historii badań literackich’ czy użyteczne narzędzie analizy literackiej?*, „ER(R)GO. Teoria-Literatura-Kultura” 2013, nr 2/27, s. 167–173.
- Pluciennik J., *Literackie identyfikacje i oddźwięki: poetyka a empatia*, wyd. 2, Kraków 2004.
- Przestrzenie kognitywnych poszukiwań*, red. A. Kwiatkowska, Łódź 2012.
- Rembowska-Pluciennik M., *Poetyka intersubiektywności. Kognitywistyczna teoria narracji a proza XX wieku*, Toruń 2012.
- Sawicki S., *Poetyka. Interpretacja. Sacrum*, Warszawa 1981.
- Sobolczyk P., *Kognitywna vs. kognicyjna poetyka vs. „poietyka”?*, „Teksty Drugie” 2010, nr 4, s. 88–100.
- Steen G., Gavins J., *Contextualising cognitive poetics*, [w:] *Cognitive Poetics in Practice*, red. J. Gavins, G. Steen, London and New York 2002.
- Stockwell P., *Cartographies of Cognitive Poetics*, „Pragmatics and Cognition” 2008, nr 16/3, s. 587–598.
- Stockwell P., *Cognitive Poetics: An Introduction*, London and New York 2002.
- Stockwell P., *Cognitive Poetics: An Introduction*, second ed., London and New York 2020.
- Stockwell P., *Poetyka kognitywna. Wprowadzenie*, przeł. A. Skucińska, Kraków 2006.
- Tabakowska E., *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, przeł. A. Pokojska, Kraków 2001.
- Tsur, R., *Deixis in literature: What isn't cognitive poetics?*, „Pragmatics and Cognition” 2008, nr 16/1, s. 119–150.
- Turner M., *The Literary Mind: The Origins of Thought and Language*, Oxford 1996.
- Wróblewski M., *Powieść graficzna. Studium gatunku w perspektywie kognitywistycznej*, Łódź 2016.
- Zarys poetyki*, red. E. Miodońska-Brookes, A. Kulawik, M. Tatara, Warszawa 1978.

Anna Kędra-Kardela – dr hab., prof. nadzw. UMCS, pracownik w Katedrze Anglistyki i Amerykanistyki UMCS. Zainteresowania naukowe: literatura brytyjska, angielska powieść gotycka, poetyka kognitywna, narratologia (kognitywna). Autorka książki *Reading*

as Interpretation. Towards a Narrative Theory of Fictional World Construction (2010). ORCID: 0000-0002-5534-8691. E-mail: <anna.kedra-kardela@mail.umcs.pl>.

Anna Kędra-Kardela – PhD (dr hab.) and full professor in the Department of British and American Studies at Maria Curie-Skłodowska University, Lublin. Her research interests include British literature, Gothic fiction, cognitive poetics and narratology. Author of *Reading as Interpretation. Towards a Narrative Theory of Fictional World Construction* (2010). ORCID: 0000-0002-5534-8691. E-mail: <anna.kedra-kardela@mail.umcs.pl>.

Andrzej Sławomir Kowalczyk – dr hab., pracownik w Katedrze Anglistyki i Amerykanistyki UMCS. Zainteresowania naukowe: niesamowitość w literaturze, dwudziestowieczna proza brytyjska, poetyka kognitywna, utopia i dystopia w literaturze i filmie. Ostatnio opublikował książkę *Forms and Shadows: A Cognitive-Poetic Reading of Charles Williams's Fiction* (2017). ORCID: 0000-0003-0623-0117. E-mail: <andrzej.kowalczyk@mail.umcs.pl>.

Andrzej Sławomir Kowalczyk – PhD, (dr hab.) and associate professor in the Department of British and American Studies at Maria Curie-Skłodowska University, Lublin. His research interests include the supernatural in literature, 20th-century British fiction, cognitive poetics, utopia and dystopia in literature and film. Author of *Forms and Shadows: A Cognitive-Poetic Reading of Charles Williams's Fiction* (2017). ORCID: 0000-0003-0623-0117. E-mail: <andrzej.kowalczyk@mail.umcs.pl>.

